

A Guide to Speculative Realism

Peter Megyeši

JANOŠČÍK

Sprievodca špekulatívnym realizmom

Peter Megyeši

Václav Janoščík (ed.): *Objekt / Object, Kvalitář*, s. r. o. 2015, 215 p. Authors of texts: Václav Janoščík, Timothy Morton, Steven Shaviro, Graham Harman, Levi Bryant, Nick Srnicek, Sean Cubitt, Jussi Parikka, Lev Manovich, Kateřina Cepáková, Constant Dullaart, Dita Malečková, Jiří Maha.

Annotation

The book *Object* compiled by Václav Janoščík in 2015 from twelve studies was created in connection to the exhibitions of *Return of the Object* and the *Disorder of Things* in the Prague Gallery *Kvalitář* (11. 9. – 6. 11. 2015). In the introductory passage, the editor immediately drew us into the current philosophical discussions and outlines the basic ideational concepts and terminology apparatus: speculative realism, object-oriented ontology, a turn to an object, post-internet and accelerationism. Whereas in the Czech and Slovak environment, this publication is the first acquaintance with this ideational circle, it requires an adequate inclusion in the current discourses and contexts of artistic operation. With respect to its scope, the review will be continually published on the pages of the *Profile* magazine.

Anotácia

Kniha *Objekt*, ktorú z dvanástich príspevkov zostavil Václav Janoščík v roku 2015, vznikla v nadväznosti na výstavy *Návrat objektu* a *Neklid věcí* v pražskej Galérii *Kvalitář* (11. 9. – 6. 11. 2015). Už v úvodných pasážach nás zostavovateľ vtáhuje do aktuálnych filozofických diskusií a načrtáva základné myšlienkové koncepcie a terminologický aparát: špekulatívny realizmus, objektovo orientovaná ontológia, obrat k objektu, postinternet a akceleracionizmus. Keďže v česko-slovenskom prostredí je publikácia prvým zoznamením sa s týmto myšlienkovým okruhom, vyžaduje si adekvátne zaradenie do súčasných diskurzov a súvislostí umeleckej prevádzky. Vzhľadom na svoj rozsah bude recenzia vychádzať na stránkach časopisu *Profil* na pokračovanie.

Václav Janoščík (ed.): *Objekt. Kvalitář*, s. r. o. 2015, 215 s. Autori textov: Václav Janoščík, Timothy Morton, Steven Shaviro, Graham Harman, Levi Bryant, Nick Srnicek, Sean Cubitt, Jussi Parikka, Lev Manovich, Kateřina Cepáková, Constant Dullaart, Dita Malečková, Jiří Maha.

Mgr. Peter Megyeši, PhD, graduated in Art History and Theory from the Philosophical Faculty of Trnava University in Trnava (2011). He completed a research fellowship at the Philosophical Faculty of Charles University in Prague (2010/2011) and at the Philosophical Faculty of Masaryk University in Brno (2013). He completed his doctoral studies (PhD) at the Department of Art History and Theory at Trnava University in Trnava with a dissertation dedicated to significant layers of the medieval iconography of St. Christopher (2014). He is particularly interested in medieval art, contemporary art and interpretation issues. Since 2014, he has been lecturing at the Department of Theory and History of the Faculty of Arts at the Technical University in Košice.
peter.megy@gmail.com

Kniha *Objekt*, ktorú z dvanástich príspevkov zostavil Václav Janoščík v roku 2015, vznikla v nadväznosti na výstavy *Návrat objektu* a *Neklid věcí* v pražskej Galérii Kvalitář (11. 9. – 6. 11. 2015).¹ Hneď v úvode editor objasňuje jej zámery a ciele: „...tato kniha se pokouší artikulovat současné, nové, nebo dokonce na budoucnost orientované podmínky objektů v současném umění, filosofii a snad i společnosti obecně. Zároveň se ve vazbě na současnou filozofii snaží dát objektům samotným ještě větší prostor. Pokouší se zjistit, kam až můžeme zajít ve snaze dát jim samotným hlas nezávisle na naší lidské, subjektivní perspektivě, která objekty ovládá jak z pozice tvůrců, tak i diváků nebo čtenářů.“² Už v úvodných pasážach (*Nezníčitelné objekty – Filosofie*) nás Janoščík vťahuje do aktuálnych filozofických diskusií a načrtáva základné myšlienkové koncepcie a terminologický aparát: špekulatívny realizmus, objektovo orientovaná ontológia, obrat k objektu, postinternet a akceleracionizmus. Keďže v česko-slovenskom prostredí je publikácia prvým zoznamením sa s týmto myšlienkovým okruhom, vyžaduje si adekvátne zaradenie do súčasných diskurzov a súvislostí umeleckej prevádzky. Vzhľadom na svoj rozsah bude recenzia vychádzať na stránkach časopisu *Profil* na pokračovanie.

Pozrime sa najskôr na jednotlivé pojmy, ktoré definujú koncepčný rámec publikácie a výber príspevkov. Vzťah aktívneho nazerajúceho subjektu a pasívneho nazeraného objektu, definujúci moderné myslenie a modernú spoločnosť, je označený ako korelacionizmus a odmietnutý v myšlienkovom prúde takzvaného špekulatívneho realizmu³, ktorého autori obracajú pozornosť k svetu, ktorý existuje nezávisle od človeka, pričom sa chcú vymaniť z „vzájomného zajatia“ myslenia a bytia. Na bližšie priblíženie sa k ich myšlienkovému smerovaniu nám poslúži Janoščíkov text *Území a mapa. Špekulatívni myšlení* a problém *grand dehors*, uverejnený v aktuálnom čísle *Sešitu pro umění, teorii a příbuzné zóny*.⁴ Na vysvetlenie termínu špekulatívny realizmus autor používa metaforu mapovania: „*Myšlenkový proud označovaný jako špekulatívni realizmus se proti dominantním akademickým pozicím v humanitních vědách (sociální konstruktivismus) snaží obhájit realistické a špekulatívni východisko. To znamená, že se pokouší prosadit pozici, ze které nemusíme pouze kritizovat, analyzovat a mapovat společensky utvářenou realitu kolem nás. Cílem špekulatívni realistů je naopak prolomit korelacionistický kruh myšlení a světa, ve kterém je myšlení vždy již nutnou součástí světa, nebo*

1 Kurátorom výstav bol Václav Janoščík. Foto report z výstav je dostupný na: <http://artalk.cz/2015/10/16/navrat-objektu-neklid-veci-v-kvalitari/>.

2 JANOŠČÍK, Václav: *Objekty hledající útočiště – Umění*. In JANOŠČÍK, Václav (ed.): *Objekt*. Praha: Kvalitář, s. r. o., 2015, s. 12.

3 Pre špekulatívny realizmus je dôležité iniciačné kolokvium *Speculative Realism* (Goldsmith College, University of London, 2007). Z hľadiska intenzívnych vzťahov medzi týmto filozofickým smerovaním a súčasným vizuálnym umením je príznačné, že kolokvium zastrešila umelecká škola. O špekulatívnom realizme vzniklo v ostatných rokoch množstvo štúdií, o základnej orientácii napr. antológia BRYANT, Levi – SMICEK, Nick – HARMAN, Graham (eds.): *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*. Melbourne: Re.press, 2011. Dostupné na: http://www.re-press.org/book-files/OA_Version_Speculative_Turn_9780980668346.pdf. Texty špekulatívneho realizmu nájde čitateľ i v periodikách *Speculations* (<http://speculations.squarespace.com/>), *Collapse* (<https://www.urbanomic.com/book/>), *Pli* (<https://pli-journal.com/>) či v edícii *Speculative Realism* *Edinburgh University Press* (<https://edinburghuniversitypress.com/series-speculative-realism.html>). Špekulatívnemu obratu je venované i aktuálne číslo *Sešitu pro umění, teorii a příbuzné zóny* 21/2016.

4 JANOŠČÍK, Václav: *Území a mapa. Špekulatívni myšlení a problém grand dehors*. In *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, 2016, 21, s. 9 – 38.

jej přímo utváří; jde jim o to, vejít do prostoru grand dehors (»velkého vnějšku) vně našich nutně antropomorfních významů a projekcí. (...) Jde vlastně o to, jestli dokážeme vejít do přímého kontaktu s územím, anebo jestli veškerá naše snaha orientovat se ve světě představuje pouze mapu, vždy-jíž konstruovanou myšlením.⁶ Korelacionismus, teda z pohľadu špekulatívnych realistov celá pokantovská filozofia, je v tomto metaforickom zmysle predstavený ako hľadanie dominantných alebo dokonca univerzálnych máp/dispozitívov (marxizmus, psychoanalýza, fenomenológia), ktoré mapujú (a zároveň štruktúrujú) neznáme územia. Predstavitelia špekulatívneho realizmu sa nechcú uspokojiť s kartografickou činnosťou, územie chcú odkryť priamo a záujem presúvajú na objekty a ich bytie nezávisle od antropocentrickej perspektívy. Metafora mapovania je v rámci vzťahu subjektu k svetu a jeho poznávania značne rozšírená, spomeňme napríklad literárneho vedca Wolfganga Isera a jeho knihu *Jak se dělá teorie*, kde sú teórie v humanitných vedách predstavené ako mapy, teda štruktúry vzťahov, v ktorých sú jednotlivé súbory dát zrozumiteľné.⁶ Na nadužívanie a vyprázdňovanie metafory mapovania upozornil vtipným spôsobom český teatrolog Vladimír Just vo svojom *Slovníku floskulí*.⁷

Adjektívum špekulatívny, použité v slovnom spojení špekulatívny realizmus, odkazuje na nepoznatelnosť objektov vo svete: „Nepoznatelnost se stává v jistém smyslu pozitivní vlastností objektů ve světě; právě proto, že je nemůžeme zcela poznat, musíme o věcech kolem nás spekulovat. Putování samotným teritoriem tedy není nikdy tak přesné a jednoduché, objektivní, jako pohyb po mapě, ale to nám nebrání vejít a tedy spekulovat.“⁶ Táto špekulatívnosť a cieľ „vojst do priameho kontaktu s územím“ mi pripomenuli príklady situácií, o ktorých premýšľa súčasný francúzsky filozof Michel Serres a ktoré vo svojej fascinujúcej knihe *Myšlení obrazem: Průvodce současným filosofickým myšlením pro středně nepokročilé* uvádza Miroslav Petříček.⁹ Serres ako bývalý námorník používa obraz plavca, ktorý sa rozhodne preplávať rieku, ale práve uprostred si uvedomí, že sa ocitol v špecifickom mieste *sui generis* s vlastnosťami neodvoditeľnými z vlastností jedného či druhého brehu. Druhým Serresovým príkladom je posol, ktorý má dopraviť správu z miesta A do miesta B, ale uvedomí si, že je preňho dôležitejšie vyraziť z miesta A a hľadať, kam by sa dalo posolstvo ešte doručiť, hľadať nové neznáme miesta a (ne)cesty, ktoré vo východiskovom bode nepoznajú. Václav Janoščík v súvislosti so špekulatívnym realizmom konštatuje: „Mohli bychom, opět s jistou nadsázkou říci, že kritikou, pokantovskou filosofií se pokouší nahradit postkritickým myšlením.“¹⁰ Špekulatívnosť a postkritické myslenie tak evokujú nielen spomenuté sugestívne filozofické obrazy, ale i viacero v súčasnosti diskutovaných spoločenských symptómov: postpravdivú/postfaktuálnu dobu, tak-

5 Ibidem, s. 9, 12.

6 ISER, Wolfgang: *Jak se dělá teorie*. Praha: Karolinum, 2009.

7 JUST, Vladimír: *Slovník floskulí. Malá encyklopedie polistopadového newspeaku: klíše, slogany, hantýrky, tiky, partiové metafory, slovní smogy*. Praha: Academia, 2003, s. 85 – 86.

8 JANOŠČÍK, Václav: Území a mapa. Špekulatívni myšlení a problém grand dehors. In *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, 2016, 21, s. 17.

9 PETŘÍČEK, Miroslav: *Myšlení obrazem: Průvodce současným filosofickým myšlením pro středně nepokročilé*. Praha: Herrmann & synové, 2009, s. 112.

10 JANOŠČÍK, Václav: Nezníčitelné objekty – filosofie. In JANOŠČÍK, Václav (ed.): *Objekt*. Praha: Kvalitář, s. r. o., 2015, s. 15.

zvané alternatívne fakty, hoaxy, silu takzvaných alternatívnych médií, konšpiračné teórie, odmietnutie názorov expertov a skepsu voči vedeckému poznaniu. Podľa Terezy Stejskalovej, recenzentky knihy *Objekt*, sa súčasné vizuálne umenie vzťahuje k filozofii špekulatívneho realizmu zrejme z dôvodu „ochladnutí víry v subjekt a v jeho moc radikálne proměnit svou situaci (marxismus, psychoanalýza). Jinak řečeno: umění se odvrátilo od kritiky a politiky, jež se vyjevily jako neúčinné, a přiklonilo se k spekulaci.“¹¹ V súvislosti s vizuálnym umením sa tento vzťah prejavuje najmä v takzvanom postinternetovom umení (Post-Internet Art), ktoré označuje umelecké prejavy reagujúce na aktuálnu (postinternetovú) situáciu, v ktorej je internet považovaný za samozrejmosť, za každodennú súčasť našich životov, za banalitu, ktorá už stratila auru technologickej novinky a demokratizácie šírenia informácií. Artie Vierkant, jeden z hlavných predstaviteľov postinternetového umenia, definoval post-internet takto: „Inherentně čerpá z všudypřítomného autorství, rozvoje pozornosti jako platidla, zhroucení fyzického prostoru v síťové kultuře a nekonečné reprodukovatelnosti a proměnlivosti digitálních materiálů. (...) Post-internetové objekty a obrazy vznikají s ohledem na svou konkrétní materiální podstatu, ale také na obrovskou rozmanitost metod prezentace a šíření.“¹² Z tejto situácie a stratégií vyplýva nové prehodnocovanie otázok autorstva, originality, aury umeleckého diela, jeho recepcie a vzťahu digitálnych obrazov k materiálnosti a objektovosti. Dôležitou a iniciálnou akciou tematizujúcou spomínané prístupy bola výstava *Speculations on Anonymous Materials* v kasselskom Fridericianum na prelome rokov 2013 a 2014 pod kuratelou Susanne Pfefferovej.¹³ V českom prostredí priniesli postinternetové prejavy v rámci expozícií už spomínané výstavy *Návrat objektu* a *Neklid věcí* v roku 2015 (kurátor Václav Janoščík), ale inštitucionálna diskusia prebiehala už skôr, napríklad 28. mája 2014 sa konalo stretnutie umelcov a teoretikov (Paľo Fabuš, Richard Nikl, Martin Kohout) pod názvom *Já bych ty postinternety zakázala*.¹⁴ Výstava *Návrat věcí* predstavila tvorbu Marisy Olson, vizuálnej umelkyne, kurátorky a teoretičky, ktorá ako prvá použila termín postinternet v roku 2008.¹⁵ K realizáciám, ktoré pracovali s koncepciou postinternetu, patrí i kolektívna výstava *Generation Smart* v Galérii NTK v Prahe (kurátori David Kořínek a Milan Mikuláščík, 2015),¹⁶ výstava *B.H.G.* v Galérii UM/

11 STEJSKALOVÁ, Tereza: Václav Janoščík (ed.), *Objekt*, Praha: Kvalitář, 2015, 215 s. In *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, 2016, 21, s. 129.

12 VIERKANT, Artie: Objekt obrazu po internetu. In *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, 2014, 17, s. 99 – 100. O autorovi a jeho aktivitách pozri bližšie <http://artievierkant.com/imageobjects.php>.

13 Informácie o výstave dostupné na <http://www.fridericianum.org/exhibitions/speculations-on-anonymous-materials>; <http://www.contemporaryartdaily.com/2014/03/speculations-on-anonymous-materials-at-kunsthalle-fridericianum/>. Recenzia výstavy od Noemi Smolik: Láhve se sprchovým gelem na samurajském meči. In *Artalk.cz* (24. 2. 2014), dostupné na <http://artalk.cz/2014/02/24/lahve-se-sprchovym-gelem-na-samurajskem-meci/>. Rozhovor kurátorky s Michalom Novotným: Nikdy nebude možné dělat výstavy na internetu. In *Artalk.cz* (8. 8. 2016), dostupné na <http://artalk.cz/2016/08/08/nikdy-nebude-mozne-delat-vystavy-na-internetu/>.

14 STEJSKALOVÁ, Tereza: O postinternetovém umění. In *A2* (2. 6. 2014), dostupné na <http://a2larm.cz/2014/06/o-postinternetovem-umeni/>.

15 Rozhovor s Marysou Olson *We make money not art*, dostupné na http://we-make-money-not-art.com/how_does_one_become_marisa/ (28. 3. 2008). Rozhovor Terezy Hruškovéj s Marysou Olson: Z pojmu postinternetové umění se stala tržní nálepka. In *Artalk.cz* (24. 9. 2015), dostupné na <http://artalk.cz/2015/09/24/z-pojmu-postinternetove-umeni-se-stala-trzni-nalepka/>.

16 *Generation Smart* v NTK. Foto report. In *Artalk.cz* (15. 5. 2015), dostupné na <http://artalk.cz/2015/05/15/generation-smart-v-ntk/>. Radim Langer: Je „post-internet“ umění? In *Artalk.cz* (8. 6. 2015), dostupné na <http://artalk.cz/2015/06/08/je-post-internet-umeni/>.

OBJEKT

ISBN 978-80-260-8639-0

VÁCLAV
JANOŠČÍK

Timothy Morton
Steven Shaviro
Graham Harman
Levi Bryant
Nick Srnicek
Sean Cubitt
Jussi Parikka
Lev Manovich
Kateřina Cepáková
Constant Dullaart
Dita Malečková
Jiří Maha

UMPRUM v Prahe (2015)¹⁷ a výstava Martina Lukáča *VISVA.CO* v Galérii Kabinet v Brne (kurátor Peter Megyeši, 2015).¹⁸ V domácom prostredí môžeme v tomto kontexte spomenúť výstavu *Daktyloskopia* v košickej Campus Gallery (kurátori Ján Kralovič a Jaroslav Kyša) z prelomu rokov 2016 a 2017, ktorej sprievodná tlačová správa proklamuje: „Počítačová myš je pästným klinom súčasnosti.“¹⁹ Obdobné manifestačné heslo sa objavilo aj na pražskej výstave *Generation Smart: „Prst je branou do sveta.“*²⁰ Nová citlivosť umelcov voči vzťahom objektov, materiálov a ich digitálnej reprezentácie (v období, keď sa stráca rozdiel medzi *on-* a *off-line*) sa týka najmä generácie takzvanej *digital natives*, teda ročníkov narodených do digitálnej epochy. V tomto zmysle vyznieva i zameranie autora knihy *Objekt* a dvoch výstav v Galérii Kvalitář: „Snažím se poukázat na to, že objekty mají svou vlastní existenci, vlastní perspektivu, kterou nám mohou poodkrýt. Jednoduše řečeno objekty k nám »mluví«.“²¹ Prekvapujúce tvrdenia o objektoch, ktoré sa nám prihovárajú, sú obsiahnuté v podkapitole *Traumatizované a maskované objekty – súčasnosť*. Personifikovanie objektov, ktoré „hovoria“, alebo môžu byť i traumatizované, môže pôsobiť naivne a úsmevne. Tieto špekulatívne úvahy však prebiehajú v kontexte skutočných zmien paradigmy: program AlphaGo minulý rok porazil v stolovej hre Go európskeho šampióna, pričom využil umelé neuronové siete a strojové učenie.²²

Pokračovanie v budúcom čísle sa zameria najmä na mimoľudskú perspektívu objektov: aká úloha sa priznáva objektom? Ako sa im autori pokúšajú dať hlas nezávisle od našej ľudskej perspektívy? Ako sa odlišuje čas objektov od ľudského času? Aké je bytie objektov nezávislé od antropocentrickej perspektívy?

Mgr. Peter Megyeši, PhD. (1985), vyštudoval dejiny a teóriu umenia na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave (2011). Absolvoval študijné pobyty na FF UK v Prahe (2010/2011) a na FF MU v Brne (2013). Doktorandské štúdium ukončil na katedre dejín a teórie umenia TU v Trnave dizertačnou prácou venovanou významovým vrstvám stredovekej ikonografie sv. Krištofa (2014). Pracuje ako odborný asistent na katedre teórie a dejín umenia Fakulty umení Technickej univerzity v Košiciach a vedecký pracovník v Ústave dejín umenia SAV v Bratislave. peter.megy@gmail.com

17 FEKETE, František: Generace černé díry. In *Artalk.cz* (28. 5. 2015), dostupné na <http://artalk.cz/2015/05/28/generace-cerne-diry/>.

18 MEGYEŠI, Peter: TS Martin Lukáč. In *Artalk.cz* (9. 6. 2015), dostupné na <http://artalk.cz/2015/06/09/ts-martin-lukac/>. Lukáč v Galérii Kabinet. Foto report. In *Artalk.cz* (9. 6. 2015), dostupné na <http://artalk.cz/2015/06/09/lukac-v-galerii-kabinet/>.

19 Tlačová správa dostupná na http://www.fu.tuke.sk/wp-content/uploads/2016/04/Daktyloskopia_6_12_016-2.pdf.

20 LANGER, Radim: Je „post-internet“ umění? In *Artalk.cz* (8. 6. 2015), dostupné na <http://artalk.cz/2015/06/08/je-post-internet-umeni/>.

21 JANOŠČÍK, Václav: Traumatizované a maskované objekty – současnost. In JANOŠČÍK, Václav (ed.): *Objekt*. Praha: Kvalitář, s. r. o., 2015, s. 17.

22 PROKOPČÁK, Tomáš: Stvorili inžinieri umelú inteligenciu? Stroj sa učil a porazil človeka. In *SME Tech* (28. 1. 2016), dostupné na <https://tech.sme.sk/c/20081870/umely-mozog-porazil-cloveka-stroj-vyhral-v-hre-go.html>. Podrobnejšie napr.: <https://deepmind.com/research/alphago/>; <https://qz.com/877721/the-ai-master-bested-the-worlds-top-go-players-and-then-revealed-itself-as-googles-alphago-in-disguise/>.